

Тимотей Бордуляк.

Перерваний страйк.

Пізнім вечером із суботи на неділю в цілім парафіяльнім домі ніде вже не світило ся, лише в кухні з невеличкої стінної лямпи розходило ся скупе, жовте світло по невеличкій кімнаті, і слабим відблиском крізь дрібонькі шибки одинокого вікна добувало ся на двір, де царювала пишна, літня, місячна ніч. Над шафліком з водою стояла похилена гарна, струнка дівчина Ксеня і перемивала ріжну кухонну і столову посуду, відтак брала суху стирку і вправною рукою старанно обтирала кожду штуку і ставляла її до ряду на столі. На краю постелі сидів наймит Петро, двадцятишестилітній парубок з запаленою папіроскою в руці і задуманими очима дивив ся в землю, відтак, пускаючи крізь зуби хмарки синього диму, підносив очі і довгим, ніжним поглядом обкидав працюючу дівчину. Вкінці біля печі на мішку, що до половини був наповнений бараболями, сидів п'ятнадцятилітній пастушок Микола і бавив ся сопілкою; він обертав її в руках на всі боки, прикладав її часом до уст та добував кілька тихих, несміливих тонів, а при тім пильно зиркав на Петра, коли він викурить папіроску і кине на долівку, щоб ухопити недогарок і пакнути кілька разів. В кухні царювала тишина, яку переривало лиш одностайне хлюпотане води в шафліку і глухий стукіт посуду.

Вкінці дівчина обернула ся до обох хлопців і закликала двіцкім, співучим голосом :

— Гей, хлопці, чого ви дурно сидите, як би на якім празнику? Чи ви не знаєте, що на вас ще робота чекає?

— А яку-ж то роботу завдять нам вельможна панна покойова? — спитав Петро, у котрого на губах показала ся якась глумлива усмішка.

Дівчина прийняла визиваючу поставу.

— Передовсім я проста дівка, а не жадна панна покойова, — стала вона говорити поволи і з притиском на кождім слові, — бо я не сиджу в покоях, але роблю всю роботу і в кухні і в городі і коло коров і коло свиній і все, що мені кажуть... А ващепі, пане капраль, просимо, щобиьте разом з Миколкою наоббирали бараболь на завтра на пироги, бо я не маю часу!...

Петро покрутив незадоволено головою і блиснув гнівними очима в сторону дівчини.

— Ні, небоженьку, — сказав він, — мені того не хочеть ся робити і слухати твого бефелю...

Він опер голову на руку і дивив ся відтак уперто в землю, а з його грудий добували ся що кілька хвиль глибокі, тяжкі зітхання.

— І я також не буду! — відзвав ся Миколка зі свого кутка. — То бабська робота, то й до тебе належить!...

Він жив у великій дружбі з Петром, і щоб так сказати, цілим серцем прилип до нього і у всім йому потакував і йшов йому під лад.

— Добре, най буде по вашому, — сказала Ксеня, — але памятайте, що й пирогів завтра не будете їсти... Їмость виразно казали, як ішли спати: Скажи хлопцям, що як хочуть мати завтра пироги, то най наоббирають бараболь, бо ти не матимеш часу...

— Ой, нещасте! Що то ти маеш роботи! Рад би я знати! — закликав Миколка з запалом.

— Я маю все начине перемити, в кухні попідбілювати, каву спалити, потім маю мити ся, залітати ся, не знаю, чи до дванацятї години упораю ся... А ви що? Понаїдали ся, як ті коні, тай тільки животи погладжуєте і навіть такої дрібниці не хочете зробити... Фе, десь стиду у вас нема!

— Бо так годить ся, -- говорив дальше Миколка, з укоса поглядаючи на Петра. — По вечері кінь і віл мають спочивати, так само наймит по вечері вільний від роботи і пастух так само... По вечері час на спочинок...

— Ну, спочивайте здорові, як вам до вподоби, — сказала Ксеня, — але не знаю, як вам завтра замісь пирогів будуть сма-

кувати варениці, бо я, їй Богу, не буду оббирати бараболі. Їмость виразно казали...

Втім Петро нагло встав, наложив на голову червону, жовнірську шапку і якимось лїнним кроком і з похмурим лицем пустився до дверей, а за ним Миколка з сопілкою в руці.

Страйк, Ксеню! — закликав весело Миколка дівчині над вухом, а потім з порога показав їй язик і ще раз крикнув: — Страйк!

— Добре, страйкуйте! — відказала Ксеня. — Та ще поки неділя добре не зайшла, позастругуйте собі ножиком патички, щоб мали чим завтра виймати варениці з макітри...

Петро постояв на порозі, щось собі поміркував і ще раз вернув до кухні. Він приступив до Ксені, взяв її одною рукою за плече і впялив в неї свої очі, наче-б хотів її пожертви своїм поглядом.

— А ти, небоже, мого капральства не зачіпай, — став він говорити спровола якимось глухим і грізним голосом, — ти з мого капральства не кепкуй, бо на тім можеш вле вийти і потім жалувати... Як я був капралем, то на мій бефель мужа сідали і теребили бараболі, а я стояв і дивився. Розумієш?... А ти хочеш, щоб я на твій бефель теревив бараболі...? Ще тобі до того далеко.

Дівчина не видержала його проникливого погляду і спустила очі в долину, та при тім не збила ся з пантелику...

— Я тобі не даю жадних „бефелів“, — відказала вона твердо і рішучо. — Їмость так кажуть, а ти маєш слухати, бо хоч ти при війську був капралем, але тут ти втомосцевим наймитом і більше нічим... Зрештою ти вже нераз оббирав бараболі, а тут нині чогось фуркаєш ся, ка-знає чого...

— Иньшим разом иньша річ, а нині знов иньша річ. Иньшим разом я був веселий і мені хотіло ся сьміятись, а нині прийшла на мене сумна година... Бо нині мені сумно, що в мене свої хати нема, ні дому, ні лому... Розумієш, чого мені сумно? — додав він притишеним, ніжним голосом.

На ті слова дівчина почервоніла і нахмурила чоло.

— Ну, то чого-ж хочеш? — сказала відступаючи від нього один крок на бік. — Коли тобі сумно, то йди спати і відчепи ся від мене...

Петро окинув її ще раз проникливим поглядом від ніг до голови, ще хотів щось сказати, але дав спокій. Він обернув ся і по-

вільним кроком пішов до дверей, а Миколка ще раз крикнув за порога :

— Страйк, Ксеню!

Петро зачинив за собою двері і дівчина знову взяла ся за перервану роботу.

Оба хлопці пішли навпоперек подвіря до стайні. Місяць сьвіт- тив так ясно, що було видно, наче в день; ціле подвіре про- сто купало ся в місячнім сяєві; кожде сьмітячко, кожда стебелин- ка, здавало ся, відділяли ся від землі і підносили ся в гору.

Миколка задер голову до місяця, відтак розглянув ся по по- двірю і закликав здивований :

— А то вже раз сьвітить місяченько! Хоч бери і голки зби- рай по землі!

— Ет, що йому бракує! — сказав Петро і махнув рукою. — Виплив на небо тай сьвітить, значить, службу свою робить... Тай ще йому добре сьвітити, коли на небі нема ніде ні наймен- шої хмарки... Але як чоловікови хмара наляже на душу, тоді й мі- сяць нічого не pomoже, тоді всюди темно, хоч бери та в писок дай...

Миколка не слухав тих слів, він в одно глядів на повний місяць, котрий, як йому здавало ся, приязно до нього всьміхав ся і моргав очима...

— Підемо спати, чи посидимо ще трошка на дворі? — спи- тав він Петра.

— Сідаймо та заграй трохи, — дала ся чути відповідь, — може мені лекше стане, бо щось мені дуже тяжко на серці...

Оба сіли на вязанці соломи під стайнею і Миколка став грати на сопілці. Він приложив свій інструмент до губ і став звільна перебирати пальцями по дірках. З початку добували ся тони якісь притишені, якісь несьмиліві, так що здавало ся, мов би Миколка настроював сопілку або надумував ся, якої йому заграти. Та вкінці музикант устроїв очі в місяць, його лице і ціла по- става оживляли ся і з простої, ясенової сопілки поплили тони ніжні й чисті як срібло. Миколка вигравав з початку ріжні пісні, то ве- зільні, то обжинкові, повільні і протяжні з такими модуляціями і з таким чутем, що кождий, і не будь він заводовим музиком, му- сів би признати, що в тім блідім і тендітнім хлопчині криє ся вели- кий музикальний талант, що візьми лиш і заопікуй ся ним, а хто знає, який артист міг би з нього колись бути.

Миколка перейшов відтак на скочного козачка, а вкінці став імпровізувати якісь дикі, оригінальні, раз протяжні і сумні, то знов скочні, веселі і гулячі мелодії, а його очи все вперто гляділи в місяць, а голова наче маятник рухала ся до такту то в право, то в ліво, раз повільнійше, раз скорше.

Петро сидів побіч Миколки, опер голову на руку і дивив ся напів прижмуреними очима вперед себе, глядів на ганок дому омаєний диким виноградом, на білі стіни, що в місячнім сяєві видавали ся ще білійшими, на місячне промінє, що мінилось і мов живе переливало ся на вікнах дому... Він слухав мистецької гри на сопілці, одначе йому на душі замісь веселійше, робило ся чим раз тяжше, чим раз сумнійше; його давило щось за горло, до очий тиснули ся сльози, він їх на силу стримував... стримував, але ось вони, ті сльози, мов ті весняні води, що гать переривають, таки силоміць вирвали ся на верх... Він тяжко застогнав і заскреготав зубами.

Миколка перестав грати.

— Ти чого плачеш? — спитав він Петра.

— Ти не питай, тільки грай! — відповів Петро крізь зуби.

Миколка здвигнув плечима і грав дальше, а Петро слухав, дивив ся вперед себе... і нараз прийшла йому охота звірити ся зі своїм горем перед якою будь прихильною душею, от хоч би перед тим Миколкою, та щиро поговорити про свою грижу; а тоді він був певний, що йому камінь зпаде з грудий, що йому стане лекше...

— А знавш ти, чого мені так тяжко на душі, чого я плачу? — звернув ся він до свого товариша.

Миколка нащурих вуха і обернув до нього цікаві очи.

— А для того, небоженьку, що я бідний сирота, що в мене нема своєї хати, ні дому, ні лому...

— А на щож тобі хати? — спитав недбало Миколка. — Чи то мало людей на світі жие без хати?...

— Най собі живуть здорові, — говорив Петро, — а мені конечно треба своєї хати, бо я, бач, хочу женити ся, бо вже мені час подумати над своєю долею, над своїм щастєм...

— Женити ся? З ким?

— А таки з нашою Ксенею...

— Ффїть! — засвистав Миколка. — Ксеня пристійна дівка, хоч бери та малюй. Усі кажуть, що як би так було у неї кілька моргів поля, тоді-б і богацькі сини за нею розбивали ся, але у неї

поля нема ні клантика, то й ніхто до неї не сватає ся. А за тебе вона піде, бо ти гідний парубок, ще до того вояк... Раз будеш мати файну жінку!...

— Ба, коли вона не хоче йти за мене.

— Або ти з нею вже говорив про се?

— Говорив...

— І що-ж вона каже?

— Навіть слухати не хоче, ось що. Каже: коли-б ти мав свою хату, то я пішла-б за тебе, бо ти добрий і статочний парубок і навіть, каже, ти мені подобавш ся. Але за такого, що не має хати, я не піду ніколи, бо я, каже, також не маю хати. Бо, каже вона, де-ж ти мене поведеш по шлюбi? Чи там, де спиш що ночі, до кінської стайні? Дякую тобі за такий гонір. Або може обоє підемо до двора, до пана, і станемо просити ся на двірську хату, тай ти будеш панським форналем, а я парубчихою? Ні, я не хочу, каже, таких гаравдів... Я ще, каже вона, не стара дівка, то можу ще почекати і тільки за такого піду, що матиме свою власну хату, а коли-б мені ніхто такий не лучав ся, то не буду плакати, дам собі в світі раду, бо я, каже вона, не даром служила у їмості пять літ і навчила ся всеї роботи при кухні і в покоях... Ось, як вона каже!

— А я думав, що вона піде за тебе в високи — замітив здивований Миколка.

— Ні, не хоче... І знаєш, за те вона мені ще більше подобає ся, бо, видно, не тільки має дівочу красу, але ще й розум у головоньці... Бо що значить чоловік без хати? От подиви ся: пес має свою буду. (Він показав на псячу буду, що стояла недалеко стайні). Пес побігає собі по селі з иньшими псами, а вкінці прийде до себе, до свого дому і скаже собі: ось моя буда, моя хата! І лізе він у буду, примостить ся собі гарненько і спить у себе, дома, на своїй нечи... А чоловік, що не має хати, то так, як той пес, що заблукає в чужім селі. Люди хапають за коли і гонять за ним і кричать: бийте його, то якийсь скажений пес! Так, так, небоже.

По тих словах Миколка пригадав собі, що і в нього нема ні батька, ні неньки, ні своєї хати, і йому закрутили ся слъови в очах. Він приложив сонілку до губ і став на ній виводити такі сумні мелодії, що здавало ся, се не грає, а плач і риданє ровходить ся по подвірю.

— Та на що так сумно граєш? Грай краще щось веселого,
— замітив Петро.

— Не можна, братчику, весело грати, коли чоловікови сумно на душі, бо я, видиш, також не маю хати...

— І де ти так навчився грати?

-- Ніде, сам від себе, ще з маленьку... Тепер мені вже сопілка не вистарчає, мушу собі справити клярнет, коби лиш роздобути гроший.

— Клярнет гарна річ, — замітив Петро. — Я чув, як на клярнетах грають... Ану, позволь, най я трохи пограю...

Миколка подав йому сопілку і він пробував грати, одначе даремно дмухав губами в сопілку, даремно перебирав пальцями по дірках, — усьо виходило не так, як він хотів.

— Шкода, — сказав він вкінці віддаючи Миколці сопілку, — Коби я так умів грати на яким струменті, от хоч би на сопілці, то все-б таки часом розвів, виграв свою тугу, тай лекше би стало на серці; а так, як наляже часом жура, як присяде якась нудь, то хоч бери та в воду скачи...

— Значить, ти її дуже любиш, Ксеню? — замітив Миколка.

— Дуже... Ніколи вона мені не сходить ні з гадки, ні з мисли, ні в день, ні в ночі... без перестанку хотів би я на неї дивитися, мов на який чудесний образ. Здає ся, що хтось мені дав такого віля напитися.

— Не вже-ж би вона тобі дала такого віля, Ксеня?

— Хто його знає? Або вона, або й не вона... Досить, що, кажуть, є таке віле...

— А що-ж ти зробиш, коли вона тебе не хоче?

— Я вже й над тим думав... Я хочу зараз по живих кидати службу і вертати назад до війська, або вступити до шандарів. Мені навіть самі втомось раз казали: Тобі найкраще, Петре, або дальше служити при війську, або вступити до жандармерії, то чогось можеш дохрпатися, а так будеш вічним наймитом. А якже! Мушу звідси тікати десь далеко, бо я тут за своє жите не можу ручити...

— Я-б тобі не радив вступити до шандарів, — замітив Миколка. — А може вона за тебе таки вийде, може вона ще надумає ся...

— Ні, вона не вийде за мене, бо я не маю хати...

Наступила хвиля мовчанки.

Вкінці Петро зірвав ся на ноги і засьміяв ся.

— Ет, най його перун трісне, таке житє! — закликав він.
— Знаєш що, Миколко? Ходїмо, наоббираємо бараболє на пироги.

Миколка глянув на нього якось здивовано, а потім підняв ся й собі.

— Добре, як іти, то ходїм, — сказав він. — Велика річ наоббирати бараболє! За пів години будемо готові.

Оба пустили ся повільною ходою навпоперек подвіря до хати.

Втім Миколка закликав :

— Чекай, Петре, я загляну крадьком до вікна, може Ксеня сама вже оббирає бараболі, то нам нема чого йти.

Петро розсьміяв ся.

— Ти ще, бачу, цілком дурний, Миколко — сказав він. — Як уже вона що скаже, то так і мусить бути; скаже, мов сокирою врубає, і конець. Вже я її знаю, не бій ся... А ти, небоже, клярнетом не жури ся, — додав він по хвилі, — вже я тобі сам вафасую клярнет, хоч би мене й цілу п'ятку мало коштувати... я чув, як на клярнетах грають... Чудесно!

Хлопець витріщив на нього здивовані очі і роззявив рота.

— Ти мені купиш клярнет? — спитав він.

— А чому-ж не мав би купити? Що ти собі думаєш? Часом прийде на мене така хвиля, небоже, що я хотїв би всіх людей зробити щасливими, кожному бідному сиротині послїдну сорочку дав би з себе... А часом прийде знов така хвиля, що чоловік сам себе ненавидить, сам себе з'їв би... А клярнет що? Дурниця!

— Дивна річ! — подумав собі Миколка.

— От Ксеня... Вона мене нє хоче, вона гордує мною, тому, що я не маю хати. А я, видиш, рад би їй неба прихилити, бо вона все мені сидить ось тут, во, — він показав пальцем на свої груди. — Та нехай чекає, нехай її візьме найбільший богач, з хатою, з полем, дай Боже! А мені що? Всьо одно!... Якось я собі також дам раду в сьвітї, а вшати ся таки не буду. То дарма...

І вони пішли до хати. Відчинив двері і перший ввійшов до середини Миколка, а за ним Петро.

Ксеня обтирала стиркою послїдню склянку. Вона нічого не сказала, цілком байдужно глянула на входячих хлопців і лише ледви замїтна усьмішка перебігла по її личку.

Втім Петро, грізний і червоний як бурак, приступив до неї, вхопив її одною рукою за рамя і потряс нею кілька разів.

— А де-ж ті бараболі, де? — зашипів він крізь зуби, — ти ящірко якась, ти-и-и!

Одначе Ксеія ані дрібки не змішала ся, вона навіть не опустила на землю склянки, що її тримала в руці.

— Чи ти сказав ся, чи збожеволів? — закликала вона спокійним голосом. — Хочеш брати ся до бійки, то спробуй, збуди в'ємостя, то вони не будуть питати, що ти капраль, а зроблять з тобою справу раз-два. Диви ся його, він бити ся зачинає!!

При остатніх словах вона наморщила чорні брови, а в її гарних очах мелькнули огники.

За той час Миколка поставив макітру на долівці побіч мішка з бараболями, сів на почіпки і взяв ся до роботи.

Петро з розмахом поставив собі маленький стільчик побіч Миколки, сів, вийняв ніжик із кишені і став оббирати бараболі. Він чув, як йому серце в грудях било ся, мало не вискочило, він дивив ся на свої руки, що йому дрожали і сам не міг гаразд угадати, чи се діє ся з досади, чи з сорому. „Капітуляція!“ подумав він собі, вкидаючи очищену бараболю до макітри. А Ксеія тихо, мов кітка, поносила обшиту і повитирану посуду до другої кімнати і деь там у темноті без найменшого стукоту всьо посклала на своє місце, а відтак узяла ся до иншої роботи. Вона насипала до зелізної машинки сирої кави, поклала на припічку жмить соломи, підпалила її сірником, солома вдарила полум'ям і Ксеія зачала над гранею палити каву.

— Ну, може послухавш байки, Петре? — спитав Миколка.

— Добре, говори, — відказав Петро як би від нехочу. — В тебе їх повна торба, тих байок.

— Ну, то видиш, так було: — став оповідати Миколка. — Був раз дуже давними часами темний і страшно великий, зачарований ліс, такий, що йому ні кінця, ні краю не було. А як той ліс, бувало, застогне, то було його чути на десять миль, а як зашумить, то на сто миль. А до того ліса ніхто не міг приступити, бо в ньому було повно чортів, відьом, вовкулаків і ріжної погани, а в самій середині того ліса в дияментовім палацу сиділа заклята царівна — і т. д. і т. д.

Ксеія стояла біля припічка і вмілою рукою обертала над гранею зелізану машинку, що хвилини сильно нею потрясаючи. Вона

була цілком занята своєю роботою і здавало ся, не звертала навіть найменшої уваги ані на Петра, ані на Миколку, ані на байку. А в тім, що вона там думала в своїй голові, Бог її знає.

Петро слухав байки якось невважно, якось розсіяно. Він що хвиля підносив голову і закоханими очима поглядав на дівчину, якої лице осьвітлювала рожевим полиском горяча грань на припічку, а воно в тім осьвітленю виглядало ще принаднійше, ще чудовійше.

А байка плила своєю доріжкою все далі і далі, мов той чистий потічок по білих камінчиках. Миколка чим даліше говорив, тим більше запалював ся, йому було байдуже, чи його слухає хто, чи ні, здавало ся, він оповідає сам собі. Його звичайно бліді лица покрили ся румянцем, очи горіли якимось дивним огнем, підчас коли фантазія уносила його на своїх крилах ген далеко в зачарований, безкрайї ліс; там він боров ся з чортами, з відьмами і з вовкулаками і чим раз більше вближав ся до самої середини, до діамантового палацу, до заклої царівни. Десь у щілині під припічком відзивав ся часом сверщок якимсь несміливим, жалісним голосом, з углів кімнати вихияли ся тіни і ніби на пальцях скрадали ся чим раз ближше до Миколки, щоби лучше чути ту чудесну байку, щоби не уронити в неї ні одного слова, ні одного речення, а місяць, мов добродушний, лисий старушок заглядав кривь віконце в середини хати і по столі, по долівці, та по всіх закутках вонив цікавими очима...

